

Tartalmas visszatekintés a csongrádi honismereti munkára

A helytörténeti–honismereti tevékenység változó súllyal, eltérő támogatottsággal és elvárásokkal van jelen megyéink, városaink, falvaink életében. A közelmúltban egy olyan kiadvány jelent meg, amely arra tett kísérletet, hogy egy megye, Csongrád honismereti tevékenységét mutassa be. Azt már most előrebocsáthatom, hogy a kísérletet igen sikeresnek tartom, több ok miatt is. Mindenképpen indokoltnak mondható, hogy akár kerek évforduló kapcsán (ha belső határvonallal is, fél-évszázados a szervezett honismereti mozgalom!), akár a visszatekintés, az összegzés igénye, egyfajta számvetés készítése által fogalmazódhassanak meg mindazok a gondolatok, amelyek révén be lehet mutatni azokat a folyamatokat, tevékenységi formákat, fórumokat, intézményeket, amelyek a honismereti tevékenység fő területeit és kereteit jelentik Csongrád megyében.

A helytörténeti–honismereti tevékenység a lokális érdeklődés, a hagyományőrzés és értékmentésből kiindulva akkor lehet igazán sikeres, ha mögötte olyan felkészültségű és a honismeret iránt elkötelezett személyiségek és intézmények állnak, akik és amelyek munkájukkal annak megfelelő színvonalát biztosítani tudják. Csongrád megye ebből a szempontból kimondottan kedvező helyzetben van. A kötet számos olyan helytörténészt sorol fel, mutat be, akik nagyfokú elkötelezettségtől és érdeklődéstől vezetve fejtették ki tevékenységüket. (Néhány név a teljesség igénye nélkül: Asztalos P. Kálmán, Kasznár Tóth Emma, Kiss Mária Hortensia, Komoly Pál, Molnár Imre, Pánczél Józsefné, Papp Imre.) Ugyanakkor meg kell említenünk azokat is, akik egy-egy intézmény tagjaként, vagy vezetőjeként álltak a honismereti tevékenység mellé. Mivel az érdemi helytörténeti kutatásban több szaktudomány (néprajz, történelem, irodalom, nyelvészet, földrajz, zenetudomány stb.) is érdekelt, megítélésem szerint a honismereti munka akkor lehet igazán sikeres, ha a megfelelő intézmények is (felsőoktatás, múzeumok, levéltárak, könyvtárak) is támogatják. A Csongrád megyei honismereti tevékenység tartalmas, összetett, színvonalas munkájának sikerét alapvetően a kétfajta munkálkodás egységében látom. (Szintén a teljesség igénye nélkül néhány név: Bálint Sándor, Barta László, Blazovich László, Juhász Antal, Marjanucz László, Nyíri Antal, Ősz Károly, Péter László, Szántó Imre.)

A kötet bevezető tanulmánya a megye helytörténeti–honismereti tevékenységének 1960 előtti időszakát, az előzményeket tekintve talán indokolatlanul is rövidre fogta, pedig annak is számos említésre méltó eleme volt, ahogyan azt Bogdán Lajos például meg is írta az egyesület honlapján. Az a tény is megemlítendő, hogy a jelentős országos próbálkozások mellett (Bél Mátyás, Fényes Elek, Pesty Frigyes, Tagányi Károly, Borovszky Samu, Mályusz Elemér) – több más megyéhez hasonlóan – elkészült Zsilinszky Mihály háromkötetes megyetörténeti monográfiája (1897–1900), amely munka mintha kevésbé hangsúlyozottan szerepelne a megyei honismeret előzményei között. Az előzmények valamivel jelentősebb

tárgyalását az is indokolhatná, hogy éppen e kötet mutat be olyan oktatási intézményt, amelyben már az 1890-es évek második felétől kimutathatók a honismeret oktatásának elemei!

A kötet anyaga jól érzékelteti azt az összetett tevékenységet, sokszínű szervezeti, intézményi formát, amelynek a keretei között a helytörténeti–honismereti munka folyik. Beszámolnak honismereti körök, honismereti diákkörök, hagyományörző csoportok, honismereti és hagyományörző szakkörök munkájáról. Ezek működési helyszíne egyaránt lehet általános iskola, szakközépiskola vagy gimnázium.

Jelentős hangsúlyt helyez a kötet összeállítója a közgyűjteményekben folyó honismereti munka bemutatására. Ebből a szempontból különös jelentőséggel bírt az elmúlt bő három évtizedben a levéltár, illetve a levéltári napok rendezvénysorozata. Külön kiemeli a levéltári tevékenység kiszélesülését, az intézmények megnyitását. A levéltári napok, majd a levéltári nyílt napok, később a levéltári éjszák, illetve a településtörténeti monográfiák megírásának szakmai támogatása komoly mértékben járult hozzá, hogy a levéltárak a Csongrád megyei honismereti tevékenység egyik legjelentősebb háttérzágává válhattak. Azzal, hogy a Levéltári Napok helyszíne nemcsak Szeged, hanem a megye más települései is, olyan mértékben nyitottak kaput a múlt iránt érdeklődőknek, ami számos új területet nyithatott meg a honismeret, a helytörténet iránt érdeklődők számára! Hasonlóan kedvezőnek mondható a helyzet a helytörténeti tevékenység könyvtári háttérét, szellemi támogatását illetően is. A Somogyi Károly Könyvtár számottevően jelentős előzmények után elsőként hozott létre könyvtári helyismereti gyűjteményt, amely közel három évtizede elkülönített állományként működik. Évtizedek óta folytatja a könyvtár azt módszertani, kiadványozói és bibliográfiai tevékenységet, amely – egyebek között – a honismereti munkát is több szálon támogatta, támogatja. Napjaink kihívásaira válaszolva folyamatos az online katalógus kiépítése és működtetése, ami a szinte naprakész tájékozódás és a tájékoztatás elvárásait tekintve ma már szinte elengedhetetlen feltétel! A különböző – később még említendő – gyűjtemények, tájházak stb. megfelelő szakmai színvonalának háttérében ott láthatjuk a megyei múzeumi tevékenységet is.

A kötet fontos fejezetének tartom a helytörténeti oktatás helyszíneivel, formáival foglalkozó részt. Ha azt szeretnénk, hogy harminc-negyven év múlva is legyen honismeret és helytörténeti munka, akkor a mostani iskoláskorú korosztályt célszerű megismertetni mindazokkal a tevékenységekkel, amelyet a jelenleg aktív korosztályok végeznek ezen a területen. A megyében számos formáját alakították ki ennek. Makón helytörténeti olvasókönyvet állítottak össze, a József Attila Gimnáziumban helytörténeti kört hoztak létre, helytörténeti jellegű pályázatokat és helytörténeti témájú alkotópályázatokat írtak ki. Hosszú távon mindenképpen el lehetne gondolkodni azon a javaslaton, amely szerint az érettségi vizsgán egy szabad témakör kitöltéséhez helytörténeti téma is választható lenne. Szó esik a helytörténeti ismeretek hasznosíthatóságának területeiről is, amelyek között megemlíti az idegenforgalmat, a különböző gazdasági ágazatokat, a művelődésszervezést, a történelemtudományt.

Az Országos, illetve a Megyei Honismereti Diáktáborok, amely utóbbiakat egyébként a megye különböző településein tartottak elismerésre méltó rendszerességgel, szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a helytörténeti–honismereti munka a megye fiataljai számára közelről megismerhető legyen. Sokat segítettek mindebb-

ben korábban az országos művelődéstörténeti, illetve főleg az utolsó években tartott megyei honismereti vetélkedők is. Sokoldalú, színes tevékenységet fejtett ki a Honismereti Egyesület, amely szervező, irányító munkája mellett rendszeresen tartott beszámolókat, elemzéseket a különböző táborok tevékenységéről, a vetélkedőkről, tanulmányutakról, helyi kiadványokról, egyéb rendezvényekről. Közülük külön örvendetesnek tartom az egyesület tanulmányútjait, amelyek révén 2007-ben a Délvidéket, 2009-ben a Kárpátalját, 2010-ben pedig Galíciát látogatták meg, egyértelműen utalva arra, hogy egy megyei szervezetnek is szüksége lehet (van) arra, hogy a magyar történelemnek a mai határokon túli területét, illetve annak bizonyos részeit bejárhassa, személyesen ismerhesse meg történelmi emlékeit, helyszíneit. A délvidéki látogatást egyszerre indokolja Csongrád megye határszéli elhelyezkedése, illetve a megyében élő szerb népesség.

A magyarországi szervezett honismereti mozgalomnak kétségtelenül rendelkeznie kellett az elmúlt fél évszázadban egyfajta megújulási, átalakulási képességgel. Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején bekövetkezett változásokra valamilyen formában reagálnia kellett, és érdemeként kell megemlítenünk, hogy ezt sikerrel meg is tette! Ennek köszönhető, hogy a korábbi helytörténeti munkát a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva átszervezték, így több régi szerveződés alakult újjá (pl. a Dugonics Társaság Szegeden), illetve új szervezetek, egyesületek jöttek létre (pl. a Szirbik Miklós Társaság Makón, a Szeremlei Társaság Hódmezővásárhelyen). A már említett külföldi tanulmányutak mellett kétségtelenül az új időszak „vívmányának” tekinthető, hogy megjelentek a határon átvélő kapcsolatok is, főképp szerbiai és romániai vonatkozásban.

A nyitás más tekintetben is megjelent a rendszerváltozás után a honismereti munkában. Egész sor olyan egyesülettel, társasággal léptek kapcsolatba, amelyek révén a különböző szerveződések tevékenységi, működési köre kölcsönösen kiszélesült, s egyre nagyobb területeket fedett le a kultúra, művelődés, oktatás, hagyományörzés stb. területeiből. (Város és Környezetvédő Egyesület, Mezőhegyes; Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád megyei tagozata; Marosvidéki Baráti Társaság és folyóirata, Makó; Pásztorélet Kutatók Köre; Bökény Népe Kulturális és Harcművészeti Egyesület, Apátfalva stb.) Külön említést érdemelnek azok a társszervezetek, amelyek működése számos ponton érintkezik a honismereti tevékenységgel (az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület, Oppidum Csongrád Alapítvány, Történelemtanárok Egylete szegedi tagozata).

Részletes beszámolókat olvashatunk azokról a tájházakról (Algyő, Csongrád-Belsőváros), emlékházról (Óföldrdeák), falumúzeumról (Szegvár), helytörténeti gyűjteményekről (pl. Kistelek, Kiszombor, Maroslele, Mezőhegyes, Mindszent, Nagymágocs), a megye egyedi hírességeiről (Kiskundorozsma: szélmalom, Ópusztaszer: kocsigyűjtemény, Röske: Paprika Park. Szőreg: Rózsamúzeum,) a nemzetiségekhez kapcsolódó gyűjteményekről (Pitvaros: szlovák, Újszentiván: szerb néprajzi gyűjtemény), amelyek a megye a honismerethez és helytörténethez is kapcsolódó tárgyi kultúráját hozzák közel a kötet olvasóihoz.

Erénye a kötetnek, hogy a honismereti munka különböző területeinek és működési formáinak bemutatása mellett olyan részleteket is tartalmaz, amelyek egyszerre szolgálják a visszatekintést és az irodalmi tájékoztatást. Elsősorban a megye honismereti életének történeti kronológiájára, a *Csongrád Megyei Honismereti Híradó* 18 kötete tartalomjegyzékének közlésére, a megyei településmonográfiák

listájára gondolok, de akár külön is kiemelhetném a kötet egészét jellemző gondos hivatkozási és jegyzetelési rendszert. Távolról sem szeretném túlértékelni a CEBA Kiadó gondozásában a *Magyarország megyei kézikönyvei* sorozatban 1997-ben megjelent *Csongrád Megye Kézikönyve* című kiadványt, de mivel a szerzői között többen vannak olyanok, akik mindkét kötetbe írtak (Blazovich László, Herczeg Mihály, Labádi Lajos, Péter László, Tóth Ferenc), a mostaninál talán nagyobb figyelmet érdemelt volna!

A kötet utolsó fejezetében adattár jellegű *Ki kicsoda a Csongrád megyei honismereti életben* található, amely három csoportban összesen 104 nevet tartalmaz, közülük 28-an a régi jeles honismerők, kilencen a Bél Mátyás-emlékéremmel és a Honismereti Munkáért Éremmel kitüntetettek, 67-en pedig az egyesület jelenlegi tagjaiként szerepelnek. A hosszabb-rövidebb életrajzi adatokat tartalmazó bemutatás önmagában is bizonyítja a megye honismereti tevékenységének gazdagságát, sokrétűségét és összetettségét. Igazolják a tartalmas, kiterjedt munka sikerességét azok az elismerések is, amelyeket az előbb említett kitüntetésekén kívül kaptak meg a Honismereti Egyesület tagjai. Valószínűleg azonban a kitüntetésekénél is fontosabb a folyamatosan végzett munka, a már említett megújulási képesség, az újabb és újabb működési és szervezeti keretek létrehozása, odafigyelés a megyében élő nemzetiségekre, kitekintés a határon túlra, a nyitottság a másfajta szervezetek felé, a társegyesületekkel való együttműködésre. Amikor elolvastam ezt a fejezetet, olyan érzésem volt, hogy a Csongrád megyei honismereti munka gazdagságának egyik legfontosabb forrása az a sokrétűség lehet, amely a helytörténeti–honismereti munkát végzők – úgymond – főállásaiból fakad. A már említett 104 helytörténész között találunk óvónőt, tanítókat, általános és középiskolai tanárokat, főiskolai és egyetemi oktatókat, levéltárosokat, levéltár igazgatókat, jogászokat, fényképeszket, fogorvost, közművelődési szakembert, igazgatásszervezőt, múzeumigazgatót, könyvtárosokat, könyvtáros–muzeológust, könyvtáros–népművelőt, néprajzos–muzeológust, korábbi hivatásos katonát, egyetemi hallgatót. Ha ehhez sokrétűséghez hozzákapcsoljuk a sokoldalú érdeklődést, az elkötelezettséget a szűkebb helyi közösségek, lokális érdekek iránt, a feladatok keresését és vállalását, teljesítését, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy a Csongrád megyei honismereti tevékenységről ilyen gazdag, tartalmas, elismerésre méltó kötetet lehetett kiadni.

[Honismeret Csongrád megyében. (1969–2011). Szerk. Pál Lászlóné, Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária. Szeged, Csongrád Megyei Honismereti Egyesület–Csongrád Megyei Levéltár. 2011. 456 p./Tanulmányok Csongrád megye történetéből, XXXIX./]

Bársony István